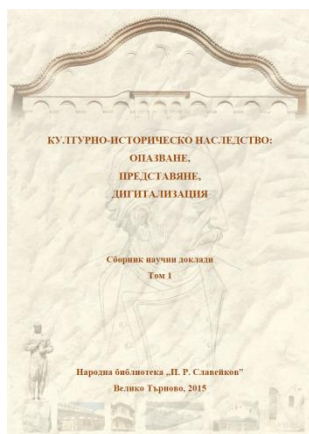

Cultural and Historical Heritage:

Preservation, Presentation, Digitalization (KIN Journal)

Volume 1, Issue 1, 2015, ISSN: 2367-8038

<http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Editors: Prof. PhD Petko St. Petkov, Assoc. Prof. PhD Galina Bogdanova

Copy editors: Assist. Prof. PhD Stefka Kancheva, PhD Nikolay Noev, Paskal Piperkov

© Editors, authors of papers, 2015. **This work is subject to copyright** *.

Published by: Regional Library "Petko Slaveykov", Veliko Tarnovo, Bulgaria

PILGRIMAGE ROUTES IN THE TARNOVO HOLY FOREST

Pascal Piperkov

"St. Cyril and St. Methodius" University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

Abstract:

The Holy Mountain of Tarnovo is a concept historically substantiated by the spiritual life of the region during the Middle Ages. The region is located in the area of the cultural corridor Eastern Trans-Balkan Road. The basis for the development of tourist routes is the existence today of 20 active monasteries in the Diocese of Veliko Tarnovo. The report reviews the opportunities for pilgrimage tourism in the Diocese of Veliko Tarnovo, examining the roads and paths for access to monasteries and chapels. The presented information can be a basis for the development of cultural routes and tourist packages. The research work will continue in the field.

Keywords:

Tourist Pilgrimage Routes; Cultural and Historical Objects; Preservation; Presentation; Digitalization

http://www.math.bas.bg/vt/kin/files/papers/1_1/07-KIN-1-1-2014.pdf

pages: 60-80

* This work is subject to copyright. Permission to make digital or hard copies of portions of this work for personal or educational use is granted without fee, provided that the copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that the copies bear this notice and the full citation on the first page. To otherwise reproduce or transmit in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or by any information storage retrieval system or in any other way requires written permission from the publisher.

ПОКЛОННИЧЕСКИ МАРШРУТИ В ТЪРНОВСКАТА СВЕТА ГОРА

Паскал Пиперков
ФМИ, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”

Резюме: Търновската Света гора е понятие, исторически обосновано от духовния живот на региона през Средновековието. Регионът се намира в ареала на културния коридор Източен трансбалкански път. Основание за разработване на туристическите маршрути е и съществуването в наши дни на 20 действащи манастира във Великотърновска епархия. В доклада се прави преглед на възможностите за поклоннически туризъм във Великотърновска епархия, като са разгледани пътищата и пътеките за достъп до манастирите и параклисите. Представената информация може да бъде основа за разработване на културни маршрути и туристически пакети. Изследователската работа ще продължи на терен.

Въведение

Понятието „Света гора”

Преди да бъде описано, какво да се разбира под Търновска Света гора, за целите на тази статия, ще бъде изяснено понятието Света гора.

Според Енциклопедия „България” СВЕТА ГОРА е „другото име на полуостров Атон, югоизточният край на Халкидическия полуостров” [5, с. 60]. В същата енциклопедия за Атонските манастири е обяснено, че представляват „монашеска република” на полуостров Атон под суверенитета на Гърция. „Състои се от 20 манастира (по-голямата част гръцки) и множество скитове и килии. Управлява се от общ съвет (протатон) начело с ръководител (протос); седалище – в гр. Карея. Атонските манастири съществуват още през ранното средновековие като гръцки, грузински и др. монашески общежития, които стават огнища на православието. От началото на Х век в тях се установяват и българи, руси и сърби.” [4, с. 157].

Горното обяснение уточнява произхода на понятието „Света гора”. По-широк смисъл би могло да се търси в исторически известните Търновска, Софийска, Сливенска и Родопска Света гора.

Сведения за Търновската Света гора дават писмени извори от XIV век. В „Похвално слово за Йоан Поливотски” патриарх Евтимий говори за царица Ана, съпруга на цар Иван Асен II, че е издигнала много църкви за слава на Бога и на Неговите светии. „Към тях създаде и честни обители за иноците и инокините, в които те и до днес пребивават, въздавайки Богу незамлъкващи славословия нощем и денем.” [14, с. 161]. В житието на преподобния Ромил Бдински, достигнало до нас чрез превода на П. А. Сырку от 1900 г., се разказва, че той стигнал до града Тринов и се заселил в манастира на името на Богородица Одигитрия, където бил подстриган за монах под името Роман. Казва се още: „Околните жители на споменатия град Тринов познават близките планини. Защото има една планина, намираща се близо до град Тринов, наричана с местното име Устие. Има и един хълм до града, наричан и той от стари времена Света гора; в тях живееха множество иноци, живеят и до днес. С тях споменатият страдалец съжителствуваше и се преобразяваше.” [31, с. 469]. В житието на преподобния Теодосий Търновски по преписа на Владислав Граматик в Рилския

Панегирик от 1479 г. е записано: „Поради това, като напусна споменатата обител, стигна до Търново, престолния град на българите, който е втори след Константиновия град. Тогава намери и манастир, много прочут, на всеславната Дева и Богородица, Христовата Майка. Посели се там, което дори и до днес се нарича обикновено с името Света гора.” [32, с. 446]. В „Похвално слово за Евтимий” Григорий Цамблак също споменава за „храм на приснодевата Христова майка и Богородица, в който всяко лято се събираше населението от целия град заедно с жените и децата, като по обичая празнуването продължаваше осем дни” [11, с. 227]. Тези текстове са основание за историците, да търсят манастира „Св. Богородица Одигитрия” и да предполагат, че той се е намирал на съвременния хълм Света гора.

Такава теза е изказана още през 1907 г. в „Пътеводител на гр. В. Търново и околността му”, написан от учителя по история Н. Марков: „Манастирът „Св. Богородица” в Светата гора бе сринат ... Отделена от българските махали чрез реката, „Св. гора” бе направена по този начин недостъпна за българите, както им бе недостъпно и всяко място, което възбуждаше у българската душа спомен за българската държава, за българското величие.” [33, с. 18]. През 1986 г. в сборника „История на Велико Търново” Янка Николова изразява обобщено мнението на специалистите на база направените проучвания и археологически разкопки: „В околностите на престолния град се включвали и извънградските манастири. Към тях се отнасят няколко манастира, открити на хълма Света гора, от които е локализирано само мястото на „Св. Богородица Одигитрия”. Манастири имало още западно от хълма Света гора в местността „Устето”, а така също и северозападно от града, където бил манастирът „Св. Троица”, свързан с дейността на прочутата книжовна школа на патриарх Евтимий.” [19, с. 278-279]. Йордан Андреев посочва, че „в Търново пребивавало многобройно духовенство – бяло и черно” [19, с. 146]. Допълва, че част от манастирите „били разположени в същинския град, но повечето били съсредоточени в предградията – примерно хълмът Света гора представлявал истинска монашеска колония” [19, с. 146]. Впечатлението, че само на съвременния хълм е съсредоточено онова, което се нарича Търновска Света гора, е разсеяно от Алексиев през 2002 г. [1]. В статията си той описва 16 манастира, които вероятно съставлявали Търновската Света гора. През 2004 г. Овчаров описва над 20 манастира в хинтерланда на Търновград, т.е. на подчинение на Търновската митрополия [27, с. 13, 64-85].

Съвременна монография за Софийската Мала Света гора издава Динева през 2007 г. Според нея: „Един от най-ранните опити за изясняване на въпроса за Софийската Света гора принадлежи на чешкия историк проф. Константин Иречек, който в 1888 г. предприема пътуване из Софийско и е силно впечатлен от манастирите, като отбелязва, че в полите на Стара планина, по Витоша и Люлин има 25 малки манастира, които образували „пръстен” около София. Иречек предполага, че четиринадесет от тях са образували Софийската Света гора.” [13, с. 10]. По-нататък в книгата се твърди: „Още цар Иван Шишман нарекъл този манастирски венец Мала или Софийска Света гора. Лавра, или главен манастир на комплекса, негов духовен център бил Бистришкия „Св. Георги”. След падането под османско владичество, а и до днес неговото място се заема от Драгалевския манастир „Св. Богородица Витошка”.” [13, с. 37]. В цитираното изследване, освен историческия преглед на възникването и развитието на манастирите, се разглежда и съвременното им състояние като духовни средища. Отбелязва се, че днес в Софийска епархия има над 60 манастира. Наименованието Софийска (Мала) Света гора се популяризира след 2011 г., когато са издадени книги и карти с описание на поклоннически обекти [29, 41].

Сведения за Сливенската Света гора дава житието на преп. Теодосий Търновски. В него се разказва, че след пребиваването си в Червен светията е достигнал

„Сливенската планина” и там намерил „манастир, посветен на пречистата владичица наша Богородица, наречен Епикерниев” [32, с. 446]. Тук е прекарал много време, преди да отиде в Парория при Григорий Синаит. По-късно, след смъртта на духовния си отец, св. Теодосий се върнал „в Сливенската планина, както за да посети братята, живеещи там, така и заради преждеказания Роман” [32, с. 449-450]. Става дума за преп. Роман Търновски, който по ходатайството на св. Теодосий станал ученик на Григорий Синаит. Житиеписецът продължава: „Споменатият вече Роман, изпратен от отца по причините, които рекохме, не успя да се наслади на отческото погребение и немалко скърбеше и тъгуваше. Тук го намери Теодосий и като поживяха двамата малко време, отправиха се към светата Атонска планина, към иноческата митрополия, помощница на всяка добродетел, очистителница на всички греховни страсти.” [32, с. 450]. Следва да се припомни, че „гора” в остаряло значение е „планина” [34, с. 287]. Средновековният манастирски комплекс над Сливен е описан от Русев и Ковачев [39].

Родопската Света гора в исторически план се свързва с Бачковския манастир и неговите поделения, едно от които е бил манастирът на Кръстова гора. В съвременно звучене – това са манастири и параклиси в Асеновградско. В етнографско изследване се посочва: „Родопската Света гора привлича култовете към местните светци, обединени от св. Богородица. Утвърдила името си като „посестрима” на Атон, тя става мост, по който през вековете църковната и народната традиция се сливат в неразривно цяло.” [43, с. 26]. Според реализиран проект в общините Асеновград и Лъки през 2003 г. е формиран „културен маршрут Родопска Света гора по поклоническия Бачковски път, свързващ 4 манастира, 30 църкви и над 200 параклиса в православната агломерация” [22]. Цитираните четири манастира са Араповски, Мулдавски, Бачковски и Кръстова гора.

От историческите извори е безспорно, че Светите гори по българските земи са създадени по подобие на Света гора Атон. Те вероятно са били съвкупности от православни манастири и техни поделения под общо управление, политически независими, близко разположени, в които е кипял духовен живот. През Възраждането тези комплекси са продължили просветните традиции на средновековните си предшественици, като са били стожери на българския народностен дух. В съвременното му звучене, от гледна точка на културния и религиозен туризъм, понятието „Света гора” би трябвало да включва действащите (стари и по-нови) манастири в региона, православни свещени места, аязма и параклиси, както и сградния фонд и руини на недействащите манастири.

Локализация на Търновската Света гора

В цитираната статия Алексиев разглежда 16 манастира, които според него описват в „най-широк териториален обхват” [1, с. 254] понятието „Търновска Света гора” в контекста на Средновековието. Те са:

1. Манастирът „Устие”, който се намира на Клисе баир, в района на Сини вир, сега в руини [28, с. 12-14, 176];
2. Старият Преображенски манастир;
3. Преображенският манастир;
4. Средновековна църква при манастира „Света Троица”;
5. Манастирът „Света Троица”;
6. Манастирът „Свети Илия” край гр. Горна Оряховица;
7. Манастирът „Св. Никола” в с. Арбанаси;
8. Манастирът „Света Богородица” в с. Арбанаси;
9. Петропавловският манастир край гр. Лясковец;

10. Манастирът „Света Богородица Одигитрия” на хълма Света гора;
11. Манастирът „Свети Марко”, намиращ се северно от с. Присово в близост до пролома Устие, сега в руини [42, с. 33-34];
12. Манастирът „Св. Архангел Михаил”, южно от с. Присово;
13. Старият манастир „Свети Четиридесет мъченици” край с. Мерданя;
14. Манастирът „Св. Илия” край с. Плаково;
15. Манастирът „Св. Никола” край с. Къпиново;
16. Манастирът „Рождество Богородично”, южно от гр. Килифарево.

Заради близостта до столицата, едва ли монашеската общност около Търново е била политически независима. Вероятно повечето обители са били ставропигиални. Известно е, че в самия град е имало манастири [27, с. 32-63], които естествено са били свързани от една страна с Патриаршията и царския дворец, а от друга – с „близките планини” [31, с. 469]. Има достатъчно исторически сведения, че освен молитвен в описаните манастири се е водил културен живот – развивала се е книжовна и просветна дейност.

Върху основите на част от средновековните манастири са съвременните им наследници (напр. Петропавловски, Горнооряховски, Къпиновски). Други днес действащи манастири са възстановени в близост до старите им предшественици (напр. Патриаршески „Св. Троица”, Мердански, Килифаревски). Някои от манастирите са почти или напълно заличени (Устие, Св. Марко, Св. Богородица Одигитрия). На предполагаемото място на манастира „Св. Богородица Одигитрия” през 2005 г. е поставена паметна плоча. На мястото на Стария Преображенски манастир в днешно време е изграден параклис.

През 1947 г. в книгата на Загорски [18] се съобщава за 17 действащи манастира във Великотърновска епархия, а са описани 12 от тях, именно:

1. Преображенски мъжки манастир „Св. Преображение Господне”;
2. Патриаршески манастир „Св. Троица”;
3. Дряновски манастир „Св. Арахангел Михаил”;
4. Девически манастир „Св. Николай” в с. Арбанаси;
5. Килифарски манастир „Рождество Пресв. Богородица” – лавра на св. Теодосий Търновски;
6. Девически манастир „Св. Богородица” в с. Арбанаси;
7. Петропавловски манастир;
8. Присовски девически манастир „Св. Пантелеймон”;
9. Присовски девически манастир „Св. Арахангел”;
10. Плаковски манастир „Св. Илия”;
11. Къпиновски манастир „Св. Николай Чудотворец”;
12. Девически манастир „Св. 40 мъченици” в с. Мерданя.

През 1981 г. Цонев описва 12 манастира, които нарича „Великотърновски исторически манастири” [51]. Включени са 11 от изброените от Алексиев средновековни обители. Добавен е манастирът „Св. Пантелеймон”, разположен в източния край на с. Присово, създаден в края на XIX век, описан от Загорски. Горнооряховският манастир „Св. Илия” е споменат от Цонев като „сравнително нов”, а не е описан от Загорски. В сравнение с книгата на Загорски, е отпаднал Дряновският манастир. Благодарение на Цонев, манастирите около Велико Търново придобиват популярност като **12-те великотърновски манастира**. Сред туристите се делят на две подгрупи – 6 северни и 6 южни, в зависимост от разположението им спрямо града.

Може би територията на историческата Търновска Света гора обхваща не повече от ареала на 12-те великотърновски манастира. Но дори през Средновековието много по-голям регион е бил под прякото управление на търновския патриарх [27, с. 64-65].

Днес във Великотърновска епархия продължава молитвеният и духовен живот – има 20 действащи манастира и 325 православни храма [6]. Из Стара планина има закътани параклиси. Например, на вр. Кръстец, близо до едноименната гара, има параклис „Св. Иван Рилски“, направен в чест на пренасяне мощите на светеца от Средец към Търново през 1195 г. На това място процесията била посрещната от цар Асен I, като престояли една седмица. На жп спирка Бъзовец се намира параклиът „Св. мчци София, Вяра, Надежда и Любов“. По екопътеката Дряновски манастир – Боженци, в близост до с. Горни Върпища се намира параклис, строен през 1933 г. Дърво-параклис може да се види по пътеката от с. Самоводене към Патриаршеския манастир „Св. Троица“. Аязмо край с. Кесарево привлича поклонници.

В днешно време манастирите и другите православни обекти в епархията са под управлението на Великотърновския митрополит. Докато в миналото 30 км са били един ден път, в съвременните условия 100 км се изминават за 2 часа с автомобил.

Тези са съображенията на автора да обособи и разгледа манастирите, параклисите, храмовете и другите свети места във Великотърновска епархия, като съвременната Търновска Света гора. Именно това се има предвид по-долу, когато се говори за Търновската Света гора.

Велико Търново – исторически и културен център с европейска значимост

Важността на популяризирането на поклонническите маршрути в Търновската Света гора е обусловена от европейската значимост на регион Велико Търново като културен, просветен и туристически център. Историческият град попада в културния коридор Източен трансбалкански път, предмет на изследване от Европейския институт за културни маршрути – Люксембург (фиг. 1).

Фигура 1. Картова схема на Източен трансбалкански път.

Според чл. 47, т. 9 от Закона за културното наследство културен маршрут е съвкупност от историческо трасе на традиционен път с включените към него обекти на недвижимото културно наследство и ландшафти. Понятието културен коридор е предложено „през 1974 г. от румънския професор Разван Теодореску, за да

характеризира един специфичен феномен на Югоизточна Европа: традиционните териториални направления в региона, по чието протежение циркулират културни ценности, идеи и иновации в един постоянен континуитет на връзки, влияния и взаимодействия” [22]. Според обяснението на Кръстев „културният коридор, за разлика от културния маршрут, не винаги може да бъде идентифициран с един конкретен, материално детерминиран комуникационен път, който притежава съхранено историческо трасе”. Културният коридор е „по-скоро едно историческо направление, една териториална ос формирана във времето, по която традиционно съществува движение и обмен, едно общо пространство за диалог между страни и региони” [22].

Културните коридори на Югоизточна Европа са представени на българската общественост от Асоциацията за културен туризъм чрез нарочен уеб сайт. В него за Източния трансбалкански път е описано, че „е основен гръбнак на манастирските средища в Югоизточна Европа посока север-изток” [21]. Включени са обекти от Румъния, България и Гърция, като се започне от църквите в Молдавия и дървените църкви в Марамуреш и се достигне до манастира при Синаксис, Марония. На Регионален форум в Пловдив през 2007 г. са описани множество забележителности в Родопите. За съжаление, разработките по отношение на регион Велико Търново са в начална фаза. Макар да се говори за Търновската Света гора, маркирани са само три обекта: Велико Търново – историческият град, Преображенски манастир и Арбанаси. В това отношение има основа за сътрудничество между местните институции и Асоциацията за културен туризъм, за да се популяризират обектите от регион Велико Търново.

Цели на статията

Тази статия цели:

- да популяризира Търновската Света гора като обект на културен и религиозен туризъм;
- да представи манастирите от Великотърновска епархия, заедно с подходите към тях – пътища и туристически пътеки;
- да опише наличните маркировки и тенденциите за тяхното обновяване;
- да стимулира религиозния туризъм в региона;
- да напомни, че поклонничеството е свързано с определено усилие, което трябва да се положи, а едно такова естествено усилие е достигането пеша до определената цел;
- да създаде основа за изучаване и обособяване на нови културни маршрути;
- да обърне внимание, че научните изследвания по отношение на Търновската Света гора са хаотични; няма систематизиран подход, няма написана монография по въпроса, съществуват доста неясни и спорни моменти в исторически аспект;
- да подсказва на туристическите агенции допълнителни възможности за организиране на туристически маршрути в региона.

Описание на обектите и маршрутите

По-долу е направен преглед на всичките 20 манастира във Великотърновска епархия с описание на достъпа до тях (автомобилен и пешеходен), кратка история, основни забележителности и библиография. Описан е достъпът и до други обекти и забележителности на територията на епархията. Макар авторът на този труд да има идеи за конкретни маршрути, безпристрастно са описани всички известни подходи и

В Габровска област са 4 манастира. В Община Севлиево и Севлиевска духовна околия са Батошевският мъжки манастир „Успение на Пресвета Богородица” и Батошевският женски манастир „Въведение на Пресвета Богородица”, в Община Габрово и Габровска духовна околия – Соколският манастир „Успение на Пресвета Богородица”, а в Община Дряново и Дряновска духовна околия – Дряновският манастир „Св. Архангел Михаил”.

Още 2 манастира има в Община Свищов и Свищовска духовна околия – манастир „Св. апли Петър и Павел” и манастир „Покров на Пресвета Богородица”.

На картите схеми по-долу (фиг. 3, 4, 5 и 6) с черни линии са означени асфалтови пътища, с прекъснати черни линии – тунели, с цветни линии – съществуващи туристически пътеки със съответния цвят лентова маркировка. Показани са местоположенията на манастирите и на близките селища. Някои цветни линии от фиг. 5 обозначават пешеходни маршрути в проект, като в изложението е посочен този факт. За описването на маршрутите е ползван личен опит на автора, информация от сайта на Туристическо дружество „Трапезица-1902” – гр. Велико Търново [49], както и от сайта на Туристическия информационен център – гр. Елена [10].

Царевград Търнов и Велико Търново

В град Велико Търново има 10 действащи храма, 4 в строеж, 5 църкви-музеи и множество църкви и манастирски комплекси в руини. Макар описанието на всички тях да има значение за поклонничеството, тук са разгледани само три обекта.

Обичайно, туристите започват своя обход из Велико Търново от двореца Царевец. На най-високото място на крепостта се намира Патриаршеската църква „Св. Възнесение Господне”. Църквата е музей, но от 2013 г. са възстановени богослуженията за храмовия празник. По свидетелството на св. патриарх Евтимий Търновски тук са били мощите на св. Михаил, воин от Потука: „А след много години българският цар Калоян, когато се опълчи срещу гърците и всичките им градове разори, щом узна за свети Михаила, отиде и с голяма тържественост пренесе всесветото му тяло. А след като го натъкми великолепно, положи го в голямата патриаршеска църква, където и до днес лежи, раздавайки на всички различни изцеления. А ти слушателю, не гледай, че костите са мъртви, а виж благодатта, която излиза из тях. Погледни с очите на вярата и неусетно ще приемеш неизказана благодат.” [15, с. 170]. Паметта на св. Михаил воин, българин, се чества на 22 ноември.

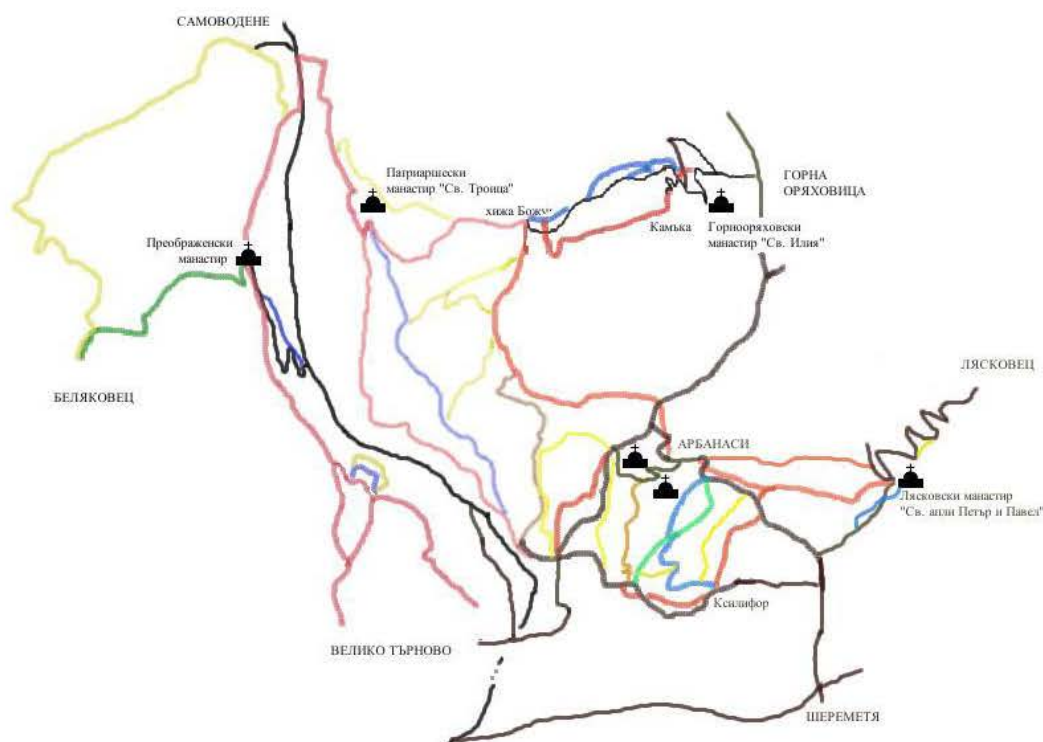
Катедралата е посветена на Рождество на Пресвета Богородица. Върху основите на ниска каменна църква, през 1842-1844 г. Колю Фичето построява трикорабна, която е съборена от земетресението на 1 юни 1913 г. Построена е наново през 1924-1934 г., изографисана през 1950-1951 г. В храма се съхраняват частици от мощите на св. ап. Андрей Първозвани и преп. Иван Рилски. На отделен иконостас в югозападната част на наоса е разположена чудотворна икона на св. вмчк Мина, рисувана от тревненеца Захари Цанюв през 1847 г. В притвора са гробовете на търновските митрополити Климент, Антим и Софроний. Пълната история на храма е събрана и публикувана през 2009 г. [26].

Великотърновският университет „Св. св. Кирил и Методий” е наследник на Търновската книжовна школа. До сградата на Ректората е новостроящият се храм „Св. Евтимий, патриарх Търновски” с първи етаж, посветен на св. св. Кирил и Методий.

Северни великотърновски манастири

Преображенският манастир се намира на 7 км северно от Велико Търново между града и село Самоводене по западния склон на пролома Дервент.

С автомобил може да се пътува по отклонение от главния път Велико Търново – Русе. С обществен транспорт до Преображенския манастир се стига с автобус № 10, свързващ градовете Велико Търново и Горна Оряховица през селата Самоводене и Първомайци. Спирката се нарича Преображенски манастир и е по желание. Оттам се поема по асфалтовия път нагоре или по подсичаща пътека със синя маркировка, която започва от първия ляв завой на отклонението, веднага след отбивката. Изкачването отнема 30 мин.

Фигура 3. Картова схема на маршрутите по северните великотърновски манастири.

Пешеходният маршрут от Велико Търново излиза от кв. Варуша и от кв. Картала. Маркировката е червена.

Пътеката от кв. Варуша започва от детска площадка в горната част на квартала. До там може да се подходи от Катедралния храм „Рождество на Пресвета Богородица“ през площад Велчова завера и Самоводската чаршия, или от площад „П. Р. Славейков“. Маршрутът може да се съчетае с посещение на храмовете „Св. Николай Мирликийски“ и „Св. св. Кирил и Методий“. От детската площадка се изкачва вр. Картала (Орловец) по билото. Близко до върха пътеката завива на запад, за да заобиколи частни имоти, като продължава в северна посока и стръмно се спуска към района на водопадите.

Предимство на подхода от кв. Картала е, че не преминава през едноименния връх, с което спестява денивелация. Пътеката тръгва в югозападния край на квартала и минава по Зелени дол. При чешмата Зеленка се разклонява – направо продължава за

водопадите, а вляво пресича Първо дере, стръмно изкачва хълм, продължава по поляни, пресича Второ дере и с плавно изкачване достига под скалния венец към манастира.

В района на водопадите пътеките от двата изходни пункта се събират и пресичат Първо дере. Възможни са три варианта за продължаване, които са маркирани с различен цвят. Вляво, червена маркировка повежда нагоре по хълма, като след леко слизване се пресича Второ дере. Вдясно, синя маркировка върви почти без денивелация и излиза под водопада на Второ дере. Пак вдясно, жълта маркировка обръща посоката, като по живописни мостчета, стълби и парапети върви по Първо дере, слиза в основата на водопад, продължава надолу по течението, като почти достига главния път Велико Търново – Русе. Нататък жълтият цвят повежда в северна посока към Второ дере. Туристът може да се наслади на няколко водоскока. Преди големия водопад синята и жълтата маркировки се събират. Следва стръмно изкачване, осигурено от железни скоби и въжета, за да се излезе северно над водопада. Тук става вливането в пътеката с червена маркировка. Общата пътека след изкачване се съединява с онази, която идва от чешмата Зеленка.

Продължава се под скален венец. Скоро се влиза в гора и започва постепенно слизване. На самата пътека се намира параклис „Св. Богоявление“, изграден от ТД „Академик – ВТУ“ на мястото на едноименен манастир [16]. Този манастир е наречен условно от провелите археологическите разкопки „Старият Преображенски манастир“ [2]. Параклисът е осветен на 16.05.2007 г. [23].

След параклиса с плавно слизване през гората се достига Преображенският манастир. Целият преход от гр. Велико Търново отнема 2 часа.

Пешеходният маршрут от с. Самоводене тръгва в южна посока по асфалтовия път за Велико Търново. След излизане от селото, се отбива вдясно по посока Варницата. Пътека с червена маркировка се отделя вляво от черния път и за 40 мин. през гора отвежда до манастира.

Подходът от с. Беляковец е по зелена маркировка. На изток по платото се достига скалният венец над Преображенския манастир, където се намира заслон „Беляковец“. Със стръмно спускане се пристига в южния край на обителта, където е манастирското гробище с храм „Възкресение Лазарово“. Преходът е 1 час.

От с. Беляковец на север по жълта маркировка може да се отиде до чешма с корита и по поречието на река Раковец да се пристигне в с. Самоводене. Времетраенето на прехода е 1 ч. 30 мин. Жълтата маркировка продължава през селото и се изкачва покрай Варницата, за да се влее в червената към Преображенския манастир. Обратно, от манастира жълтата маркировка може да се ползва при връщане към с. Самоводене.

Описаните пешеходни маршрути се поддържат от ТД „Трапезица-1902“ – гр. Велико Търново.

Ктитори на Преображенския манастир вероятно са цар Иван Александър, жена му Теодора – еврейка, цар Иван Шишман и жена му [20, с. 21-23]. Възстановен е след 1825 г. от отец Зотик. Съборният храм е построен през 1834-1837 г., а зографисан през 1848-1851 г. Иконостасът е изработка на Колю Фичето, а позлатата е правена от поп Генко от Трявна. Стенописите са на Захарий Зограф, като най-известни са „Колелото на живота“ – на южната външна стена, „Страшният съд“ – на източната стена на притвора, икони на български светци – на първия ред на женското отделение, както и автопортрет на художника [3, с. 98-100]. Интерес представлява икона на св. ап. Андрей Първозвани, рисувана от Станислав Доспевски през 1864 г., която е поставена на проскинитарий в женското отделение. Исторически данни за манастира са описани от Каранешев [20].

Патриаршеският манастир „Св. Троица“ се намира на 6 км северно от Велико Търново по източния склон на пролома Дервент. Към обителта може да се подходи от гр. Велико Търново, с. Самоводене и хижа Божур.

Маршрутите от старопрестолния град тръгват от разклона за с. Арбанаси след хълма Трапезица. Поема се в северна посока. Подминава се паркингът на месокомбината. Вдясно е началото на пътека с кафява маркировка за хижа Божур. На У-образно кръстовище се разделят подходите. Червена маркировка води по асфалтовия път вляво, като това е единствената възможност за достигане до манастира с автомобил. Синя маркировка повежда вдясно по стар римски път, като минава по-високо по склона. Този път е свързвал Търново с Никополис ад Иструм. На няколко места има просветления с приятни гледки към пролома и града. Достига се отклонение от пътеката по жълта маркировка към хижа Божур. След пресичане под далекопровод се продължава по почвен път вдясно. Пътеката със синя маркировка за манастира се отделя по-нагоре, вляво от пътя. Направо продължава жълта маркировка, която, отделяйки се вдясно от пътя, минава през скалата Чуй петел и Мечото кладенче и излиза на черния път за хижа Божур. По самия път, обслужващ далекопровода, също може да се излезе към хижата.

От Велико Търново до манастира по червената и синята маркировки се стига за 2 часа, а до хижа Божур по кафявата и двете жълти маркировки – за 2 ч. 30 мин.

От хижа Божур до Патриаршеския манастир може да се стигне по червена маркировка, която пресича скалния венец и слиза на манастира, или по жълта маркировка, която върви над скалния венец и представя панорама от птичи поглед над манастира. По тази пътека слизането през скалния венец е значително по-стръмно и е обезопасено от метални въжета в скалите. Времетраенето на прехода от хижа Божур до манастира е 1 ч. по червената маркировка и 2 ч. по жълтата маркировка.

Подходът от с. Самоводене е през моста за жп гарата. Поема се в южна посока по почвен път, успоредно на жп линията. След Шишмановото изворче, по добре маркирано отклонение вляво, пътеката се изкачва към паметника на Гинка Маркова в близост до партизанска землянка. По-горе се е намирал старият манастир. Вдясно от паметника се продължава по маркираната с червено пътека. По тази отсечка може да се спре на дърво-параклис. Манастирът се заобикаля западно, тъй като входът е от южната страна. Преходът от с. Самоводене отнема 1 ч. 30 мин.

Описаните туристически маршрути се поддържат от ТД „Трапезица-1902” – гр. Велико Търново.

За година на създаването на манастира се сочат 1070 и 1370 [1, с. 255]. Първоначално се е намирал в близост и по някои пещери в скалите. Сегашният главен храм е изграден от майстор Колю Фичето през 1847 г. Пострадал от земетресението през 1913 г., храмът е възстановен през 1927 г. [51]. Под него е малкият – „Рождество Христово”. В двора до съборния храм се намира гробът на Търновския митрополит Йосиф.

В манастира има аязмо „Животворни Източник”. В монашеското крило е параклисът „Св. Евтимий, патриарх Търновски”. На асфалтовия път преди манастира е разположен параклис „Въведение Богородично”.

Подробно представяне на историята на манастира е направено от Жеков [17].

Горнооряховският манастир „Св. прор. Илия” се намира в местността Чуруковец, на 2 км западно от гр. Горна Оряховица. Асфалтовият път тръгва северно от стадиона. По преки пътеки от града до манастира се стига за 20 минути.

От хижа Божур може да се подходи по асфалт или по пътека със синя маркировка, подсичаща асфалтовия път хижа Божур – Чуруковец, като времетраенето на прехода е 30 мин. Друга възможност е Екопътека Къмъка – с червена маркировка през връх Камъка, висок 439 м [42, с. 4], с панорамен изглед към гр. Горна Оряховица и полето, общо за 1 час. Пътеките се поддържат от ТД „Камъка” – гр. Горна Оряховица.

На мястото на сегашния е имало средновековен манастир. Храмът е осветен през 1940 г. Съвременното описание на историята на манастира е направено от Гарабетян [9, с. 192-202].

Арбанашкият манастир „Успение на Пресвета Богородица” се намира в западния край на селото. До с. Арбанаси има достъп по асфалтов път от гр. Велико Търново, гр. Горна Оряховица, гр. Лясковец и с. Шереметя. Пешеходните маршрути от Велико Търново са няколко. От Горна Оряховица маркираният маршрут е през хижа Божур, от Лясковец – през Петропавловския манастир, от Шереметя – по асфалтов път или през Ксилифор.

От хижа Божур има черен път до с. Арбанаси – 1 час пеша по червена маркировка. Пътят излиза на предела на асфалтовия път Велико Търново – Горна Оряховица, в северната част на Арбанаси. През борова гора се влиза в селото.

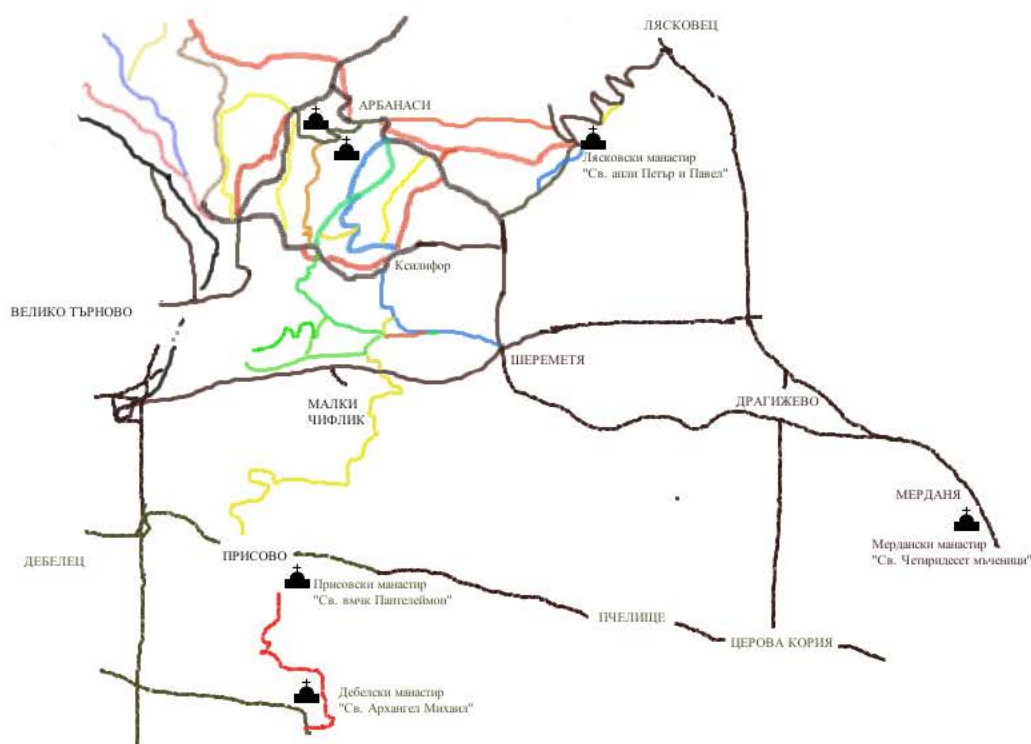
От Велико Търново пътека с жълта маркировка, наречена „пенсионерска”, тръгва в северна посока от обръщалото „Мавриков” на автобуси №№ 50 и 110. По склона се върви на североизток, успоредно на асфалтовия път Велико Търново – Арбанаси. За около 30 мин. се изкачва на чешмата Каменец в края на селото. Другата част на пътеката не се поддържа добре. Тя изкачва височина в северозападна посока и се спуска на запад до скалния венец на Гарга баир. За кратко върви заедно с кафява маркировка (от хижа Божур към месокомбината). Жълтата маркировка продължава по самия скален венец – приятна пътека с изглед към града. Следва стръмно спускане към разклона за Арбанаси в края на гр. Велико Търново. От чешмата Каменец преходът е 2 часа. Обратно, тази стръмна пътека към Гарга баир е маркирана и в червено. Над скалния венец червена маркировка продължава нагоре, като излиза на панорамна площадка под върха. С плавно слизание по черен път достига чешмата Каменец в края на с. Арбанаси. По тази маркировка преходът е 1 ч. 30 мин. Компромис между трудност на прехода и красиви гледки е изкачването от Велико Търново да започне по пътеката с кафява маркировка от месокомбината за хижа Божур, при излизането на скалите да се продължи в обратна посока по жълтата маркировка и после нагоре по червената – до панорамната площадка и чешмата. Времетраенето на този маршрут е 2 ч. 15 мин. Времената са измерени с отчитане на почивките. Пътеките се поддържат от ТД „Трапезица-1902” – гр. Велико Търново.

Манастирът се намира на височина, източно от чешмата Каменец. В притвора на главния храм е разположена чудотворна икона на Пресвета Богородица – Троеручица, наречена Арбанашка. Според преданието, тя е донесена от Троянския манастир. Скрита в земята, иконата се явява чрез овчарче. Прилепен до главния храм е параклисът „Св. Дух”. Бележки за историята на манастира прави Цонев [50, с. 17-21]. Описание на храма и обобщени исторически данни представя Вачев [7, с. 74-77].

Арбанашкият манастир „Св. Николай Мирликийски” се намира в югозападния край на селото. Известен е още като манастир „Св. Никола”. Отстои на 10 мин. пеша от манастира „Успение на Пресвета Богородица”.

По-долу е направен преглед на пътеките от местността Ксилифор към с. Арбанаси. От обръщалото Мавриков, като се тръгне по асфалтовия път за Ксилифор, след подминаване базата на „Момина крепост” АД, започват отклоненията. Първото е вдясно – пътека с червена маркировка тръгва от кът за почивка, като за 20 мин. се стига до първа чешма. Вляво от асфалта, кафява маркировка отвежда през скалния венец за 40 мин. до манастира „Св. Никола”, а по-нагоре зелена – по римски път през Голямо Лако и Римска чешма за 1 час до с. Арбанаси. До първата чешма може да се достигне по асфалта или по другия бряг на дерето, следвайки споменатата червена маркировка. Над чешмата тръгва пътека, която скоро се разклонява – наляво поема черен път, който се свързва със зелената маркировка за Римската чешма, а надясно върви жълта

маркировка към скалния венец. Срещу първата чешма, от другия бряг на дерето тръгва зелена маркировка, която изкачва хълма Момина крепост (фиг. 4). След първата чешма, вляво от асфалта, продължава червената маркировка, като преминава през Дълбок дол и достига за 40 мин. втората чешма, където е туристическата база – хижа Ксилифор и хотел Момина крепост. Асфалтовият път продължава за с. Шереметя. От хижа Ксилифор започва пътека със синя маркировка, която се връща по скалния венец, пресича зелената маркировка през Голямо Лако и по живописни места през Малко Лако достига общо за 2 часа до с. Арбанаси. Червена маркировка води за 30 мин. от хижа Ксилифор до Телевизионната кула. Пак толкова продължително, може да се подходи с изкачване на скалите по синята маркировка и прехвърляне по жълта вдясно. От телевизионния предавател има добре оформено парково пространство, през което се достига селото за 30 мин. Туристическите маршрути се поддържат от ТД „Трапезица-1902” – гр. Велико Търново.

Фигура 4. Картова схема на туристически маршрути източно от Велико Търново

В главния храм на Арбанашкия манастир „Св. Николай Мирликийски”, обновен през 1879 г., има две чудотворни икони – на Пресвета Богородица в лявата конха на наоса и на св. Николай на владическия трон. В притвора е запазен старинен иконостас, изработен от тревненски майстори. Там се намира гробът на Великотърновския митрополит д-р Стефан, починал на 10.11.1995 г. Долепен до главния храм е параклисът „Св. прор. Илия”, осветен на 15.04.1716 г. В манастира може да се посети експозиция на царските помещения – тук е отсядало царското семейство при посещенията си в Търново и Арбанаси. Исторически бележки има от Цонев [50, с. 7-16]. Описание на храма прави Вачев [7, с. 78-79].

Лясковският манастир „Св. апостол Петър и Павел” се намира на 3 км от гр. Лясковец. Известен е като Петропавловски манастир. С автомобил до него може да се стигне от гр. Лясковец, с. Шереметя, Ксилифор и с. Арбанаси.

При подхода от гр. Лясковец до манастира се отива за 30 мин. пеша, като няколко завоя от асфалтовия път могат да се съкратят след хотел Лесопарка по пътека с жълта маркировка. При подхода от с. Шереметя и местността Ксилифор може да се върви по пътя, отбивка вдясно от шосето с. Шереметя – с. Арбанаси. Стара синя маркировка води успоредно на асфалта по черни пътища. От Ксилифор времето на прехода е 1 ч. 15 мин., а от Велико Търново – 2 ч. 30 мин.

Близко до Телевизионната кула започва пътека с червена маркировка за манастира. Пътеката върви през полето, заобикаля дивечова нива и влиза вляво в гора. Преходът е 1 час. От с. Арбанаси има пътека с червена маркировка, която минава зад Конната база и също излиза на манастира. Този преход е 1 ч. 30 мин.

Петропавловският манастир датира от X-XII век [51]. Паметни плочи напомнят за три въстания – Марииното от 1700 г. [46, с. 70-83], на Капитан дядо Никола от 1856 г. [46, с. 125-146] и Хаджиставревата буна от 1862 г. [46, с. 147-165]. От 1874 г. до 1886 г. в обителта функционира първото българско духовно училище. Мястото е печално известно със заточението на митрополит Климент Търновски от 15.02. до 12.08.1893 г. [24, с. 152-155].

Освен главния храм, в манастира могат да се посетят параклисът „Св. Троица” в основата на часовниковата кула – камбанария, както и параклис „Покров на Пресвета Богородица” в монашеското крило.

Съвременни изследвания за историята на манастира са събрани в сборник след проведена на 27-28.09.1990 г. научна сесия на тема „Манастирът „Св. св. Петър и Павел” край Лясковец – средище на религиозно-духовен и културно-просветен живот” [30].

Южни великотърновски манастири

Южните великотърновски манастири са разположени по-отдалечено един от друг. Докато обхождането пеша на северните шест може да стане за един ден от физически подготвени туристи, то за южните манастири са нужни минимум два дена.

Мерданският манастир „Св. Четиридесет мъченици” е отдалечен от обичайните пешеходни маршрути. Достъпът е само по асфалтовия път от гр. Горна Оряховица за гр. Елена. В близост са останките от средновековния манастир, основан в чест на победата на цар Иван Асен II при Клокотница на 09.03.1230 г. На новото място в края на селото е построен след 1856 г. от архимандрит хаджи Кесарий Хорозов [18, с. 94-100]. Наличната историческа информация за манастира е описана от Петков [40, с. 33-37].

Присовският манастир „Св. Пантелеймон” се намира в източния край на с. Присово. С автомобил може да се подходи от гр. Дебелец, с. Драгижево, с. Миндя и с. Велчево.

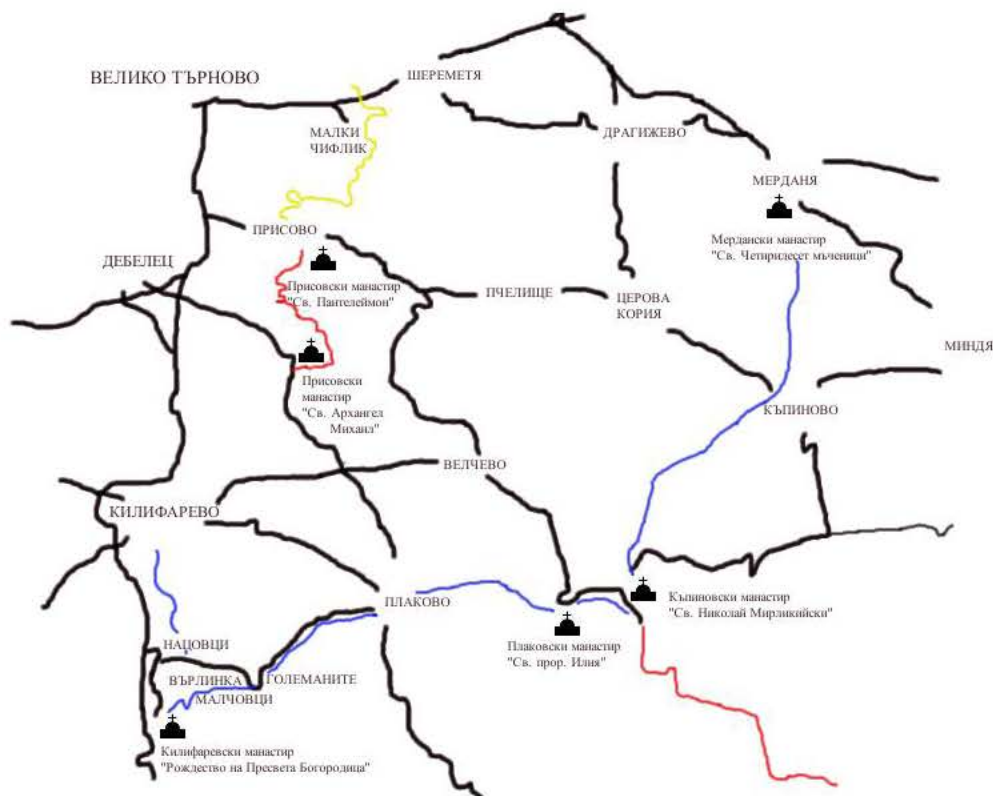
От туристическия комплекс на Ксилифор тръгва Присовската екопътека изцяло с жълта маркировка (на картата от фиг. 4 – синьо, жълто, зелено, жълто), която превежда туриста през с. Малки Чифлик до с. Присово. Времетраенето на прехода от Ксилифор е 4 часа, а от обръщалото Мавриков – 5 часа. От гр. Велико Търново до с. Малки чифлик може да се използват пътеки със зелена маркировка, които свързват района на Великотърновския университет с хълма Момина крепост, Ксилифор и Мавриков. Маршрутите се поддържат от ТД „Трапезица-1902” – гр. Велико Търново.

Манастирът е създаден през XIX век от семейството-монаси Минчо и Дража Райкови. В манастира има вековно дърво. Вътрешният параклис е посветен на Въведение Богородично. Подробната история на обителта е описана от Радев [35].

Присовският манастир „Св. Архангел Михаил“ се намира на 5 км югоизточно от гр. Дебелец в посока с. Плаково и с. Велчево. Нарича се още Дебелски. Присовчани активно са дарявали и помагали в поддържането на манастира.

Стара червена маркировка на юг от с. Присово отвежда за 1 ч. 30 мин. до тази обител. Маркировката не е подновявана 30 години. Очаква се нейното подновяване и продължаване към гр. Килифарево, като е възможна смяна на основния цвят.

Манастирът „Св. Архангел Михаил“ е построен в края на XII век „за увековечаване паметта на падналите бойци на връх Арахангеловден при разбиването на императора Исак Ангел“, което станало в Тревненския проход [18, с. 70]. Историята свързва обителта с царете Константин Асен Тих и Иван Александър. Обновен е през 1589 г. при митрополит Арсений. От 1817 до 1836 г. тук пребивава монах Гавриил Рилец. През 1858 г. при игумен Серапион от Севлиево е възобновен храмът, като е изграден наново върху старите му основи. Монасите са участвали в народоосвободителното движение. От 1908 г. манастирът е обявен за сиропиталище [42, с. 57-65]. Днес тази социална функция е прекратена, обителта е останала без монаси.

Фигура 5. Картова схема на маршрути по южните великотърновски манастири

Килифаревският манастир „Рождество на Пресвета Богородица“ се намира на 4 км южно от гр. Килифарево в землището на с. Нацовци. Само от това село е достъпът до манастира по асфалтов път.

Пеша до с. Нацовци може да се подходи от гр. Килифарево. В южния край на града, където е стадионът, тръгва коларски път, който за 1 час отвежда до селото. На фиг. 5 този път е означен със син цвят, но маркировка предстои да бъде положена.

От обителта по синя маркировка поклонникът може да се изкачи на мястото на средновековния манастир. Синята маркировка отвежда към с. Големани и с. Плаково. Поддържа се от ТД „Хемус“ – гр. Велико Търново.

Съборният храм на сегашния Килифаревски манастир е посветен на св. вмчк Димитър Солунски. Вградени в него са старата църква „Св. Богородица” и параклисите „Св. Теодосий Търновски” и „Св. Иван Рилски”. Историята на манастира е описана от Станев [42, с. 294-308]. Обобщение на археологическите проучвания е направено от Робов [38].

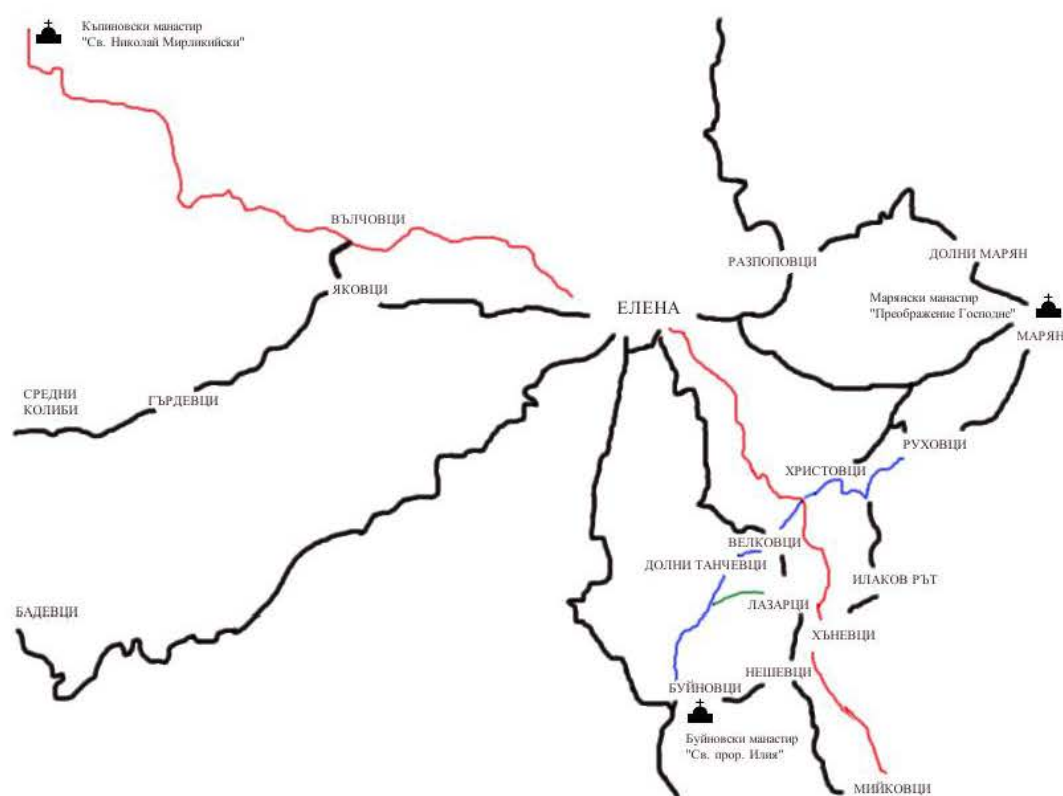
Плаковският манастир „Св. прор. Илия” се намира на 4 км от с. Велчево, на отклонение от асфалтовия път за Къпиновския манастир. Пешеходно, синя маркировка води по черни пътища от с. Плаково до обителта.

Манастирът е средище на Велчовата завера. Малко известен факт е, че за да се занимава с комитетските работи хаджи Сергей изоставя игуменството още през 1832 г., като на поста е назначен архимандрит Максим Райкович [47, с. 240]. Сегашната църква е построена през 1845 г. Сведения за историята черпим отново от Станев [42, с. 243-256].

Къпиновският манастир „Св. Николай Мирликийски” отстои на 2 км източно от Плаковския и на 6 км югозападно от с. Къпиново. По-добре поддържан е асфалтовият път от с. Велчево.

Пешеходно може да се подходи по синя маркировка успоредно на асфалтовия път от Плаковския манастир.

Къпиновският манастир е свързан с гр. Елена с пътека с червена маркировка, която минава северно от яз. Йовковци и слиза в с. Вълчовци. Поддържа се от ТД „Чумерна-1901” – гр. Елена (фиг. 6).

Фигура 6. Картова схема на маршрути по манастири в община Елена

Предстои да бъде маркиран маршрут от Къпиновския манастир към с. Къпиново, който ще продължи през руините на стария манастир край с. Мердания до сегашния Мердански манастир „Св. Четиридесет мъченици”. На фиг. 5 маршрутът е обозначен в син цвят.

Манастирът е създаден през XIII век. Съборният храм е обновен през 1835 г. На западната външна стена през 1845 г. е зографисана сцената „Страшният съд“ [3, с. 118]. В двора има параклис „Въведение на Пресвета Богородица“, построен през 1864 г. Храмови празници се честват на 21 ноември и 6 декември. Историята е описана от Станев [42, с. 161-172].

Отдалечени манастири и параклиси

В Община Елена се намират Марянскийят манастир „Св. Преображение Господне“ и Буйновският манастир „Св. прор. Илия“. Достъп до тях има по асфалтов път, тъй като се намират в съответните села.

Марянскийят манастир „Св. Преображение Господне“ се намира в западния край на с. Марян, на главния път Елена – Сливен. Интересен пешеходен маршрут от гр. Елена към манастира е през с. Разпоповци и с. Долни Марян.

Легенда разказва, че на това място е погребан св. цар Борис-Михаил. Храмът е издигнат върху стари основи през 1835 г. След 1992 г. е отново заселен. Историята на обителта е описана от Славов и Медникаров [40, с. 174-180].

Буйновският манастир „Св. прор. Илия“ се намира в центъра на с. Буйновци. В селото може да се пристигне по шосето Елена – Твърдица. Пешеходно, може да се използва пътека с червена маркировка Елена – Хъневци – Мийковци – Чумерна. С подход от с. Марян през с. Руховци и Христовския водопад, синя маркировка отвежда през с. Велковци и с. Долни Танчевци към с. Буйновци.

Според народната памет на това място е имало средновековен манастир. Храмът е строен през 1833-1836 г., възобновен през 1890 г., благоукрасен през 1930 г. Историческите данни са обобщени от Славов и Медникаров [40, с. 109-115].

Дряновският манастир „Св. Архангел Михаил“ се намира се на 4 км южно от гр. Дряново. Има достъп по асфалт, по отклонение в източна посока от главния път Дряново – Габрово. Ако пътуването е с влак, се слиза на спирка Бачо Киро, от която има маркирани пътеки до манастира.

Пешеходен маршрут с жълта маркировка свързва обителта през с. Нейчовци и с. Доча със с. Царева ливада. Преходът трае 2 ч. Около манастира може да се правят разходки по скалите и пещерите в близост. Добре е, туристите да се свържат с туристическото или спелеоложкото дружество в Дряново, за да им бъдат осигурени водачи. Има добри условия за алпинизъм.

Дряновският манастир е създаден в края на XII век от Асеновци на 2 км северно от сегашния. Известен е с битките на четата на Поп Харитон и Бачо Киро през 1876 г. В двора на манастира има костница в памет на епопеята, осветена през 1897 г. Съборният храм е построен през 1845 г. [3, с. 153-157]. В монашеското крило има параклис „Успение на Пресвета Богородица“. Историята на манастира е разказана от Минчев [25].

Дряновската екопътека свързва Дряновския манастир със с. Боженци. Пътеката тръгва от пещерата Бачо Киро, изкачва се на панорамна площадка над манастира, минава през останките от крепостта Градът и продължава на юг край с. Долни Върпища, с. Горни Върпища, с. Цвятковци и с. Трапесковци. Маркировката е зелена, времетраенето на прехода – 5 часа.

Храмът в с. Боженци е посветен на св. прор. Илия. В двора му е старото (килийно) училище на селото, сега музей. От с. Боженци на 2 часа път пеша са гр. Габрово и гр. Трявна. От селото тръгва пътека със синя маркировка към старопланинското било. До хижа Бузлуджа се стига за 10 часа.

Соколският манастир „Успение на Пресвета Богородица” се намира близо до гр. Габрово, на 2 км от Архитектурно-етнографския комплекс „Етьр”. До него има асфалтов път през кв. Водици.

Пешеходно може да се подходи от южния вход на АЕК „Етьр” по зелена маркировка. Стръмно изкачване отвежда в с. Червена локва, откъдето до манастира има асфалтов път. Пътеката се преминава за 30 мин. От Соколския манастир за 2 часа по зелена маркировка се достига вр. Шипка. Пътеката е приятна, поддържа се от Дирекцията на Природен парк „Българка”.

Соколският манастир е основан през 1832 г. Съборната каменна църква е изградена през 1834 г. В средата на двора е разположена красива осемструйна чешма, построена от неизвестен майстор през 1844 г., а според някои твърдения – от Колю Фичето през 1865 г. Подробната история на манастира е представена от Темелски [48].

Батошевският мъжки манастир „Успение на Пресвета Богородица” се намира на 4 км югозападно от с. Батошево, по отклонение вдясно от асфалтовия път към с. Стоките. Създаден около 1250 г. от патриарх Василий II, манастирът е обявен за царски (ставропигиален). Ктитор е цар Михаил II Асен. Средновековният храм е посветен на Пресвета Богородица Маторска и св. евангелист Йоан Богослов. Разорен след 1393 г., манастирът е заселен отново през 1809 г. от монах Исая, който си прави малка хижа. Новият храм е построен през 1836 г. и зографисан през 1868-69, 1906 и 1936 г. И тук има композиция „Страшният съд”, изработена от калофереца Андон Варски. Подробно, историята е описана от Темелски [45].

Батошевският женски манастир „Въведение на Пресвета Богородица” се намира в самото с. Батошево. Манастирът е основан през 1872 г. Храмът е построен през 1871-1872 г. Историята е описана също от Темелски [44].

Свищовският манастир „Св. апли Петър и Павел” се намира в центъра на гр. Свищов. Храмът датира от 1644 г. Тук е погребан св. мчк Дамаскин Габровски, обесен за вярата си през 1771 г. Кратка история и свещениците, служили в храма, са описани от протоерей Стефан Ганчев [8, с. 48-51]. В двора се намират „гробовете на големите свищовски дарители Еленка и Кирил Д. Аврамови и на Димитър Апостолов Ценов – обект на грижи и преклонение от признателните свищовци” [37, с. 87].

Свищовският манастир „Покров на Пресвета Богородица” се намира на 2 км южно от града по отклонение вдясно от шосето за с. Царевец. Манастирът е разположен в борова гора.

Предполага се, че манастирът е съществувал още през XVI век. Най-ранен документ, в който се споменава манастирът, има от 1725 г. В различните периоди храмовият празник се е чествал на Рождество и на Успение Богородично, а днес – на Покров. Исторически бележки е описал Ганчев [8, с. 60-64].

Заклучителни бележки

В доклада е направен преглед на възможностите за достъп до обекти за религиозен (поклоннически) туризъм в пределите на Великотърновска епархия. Защото: „Бог ни призовава да ходим по земята като поклонници с почит и уважение към нейния Създател и върховен собственик – Бог. Призовава ни да разпознаваме множеството свещени места по нея ...” [12, с. 5].

Акцентът е върху действащите манастири с пътищата към тях – асфалтови, горски, туристически. Въпреки, че авторът има идея за обходен маршрут, в текста по-горе са описани почти всички варианти за подход към разгледаните обекти. Това е

направено с цел, да се даде свобода на туроператорите за съставяне на конкретни маршрути и разработване на пакети за религиозен туризъм.

Макар да се считат за достатъчно известни, манастирите от Търновската Света гора се нуждаят от нова рекламна кампания, с която да се привлекат туристи, а най-вече поклонници. Това би следвало да е грижа на общините, техните туристически информационни центрове и туристическите агенции.

Прави впечатление, че не изобилства от съвременни изследвания и монографии относно историята на манастирите и другите поклоннически обекти в епархията. Много от изчерпателните проучвания са от средата на XX век. През 2000 г. Радев констатира този проблем по отношение на храмовете във Велико Търново [36, с. 312-313]. Той създава поредицата „Търновски църкви и манастири“, от която са отпечатани 6 книги.

Авторът се надява, изследванията да продължат на терен, като се уточнява състоянието на пътеките, подновяват се и се описват съществуващите маршрути. Нужно е да се издирят и опишат обектите, които биха представлявали интерес за поклонничество – храмове, аязма, параклиси, руини на стари манастири. Има планове за цифровизация на такива места и маршрутите към тях на територията на епархията.

Използвана литература

1. Алексиев, Йордан. За манастирите в „Света гора“, „Търновски планини“ и „Търновска Света гора“. – В: Известия на Регионален исторически музей – Велико Търново. XVII-XVIII/2002-2003. Велико Търново: 2002, с. 25-256. ISSN 0861-5888.
2. Алексиев, Йордан, Казимир Попконстантинов. Нови данни за един крайградски търновски манастир (Стария Преображенски манастир). – В: Родина. 1997, кн. I-II. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1997.
3. Божилов, Иван, Николай Тулешков, Любен Прашков. Български манастири. София: Фондация за християнска литература и изкуство „Никола Фичев – Захарий Зограф“, 2008.
4. Българска енциклопедия. Енциклопедия „България“. София: Издателство на БАН, 1978. Т. 1.
5. Българска енциклопедия. Енциклопедия „България“. София: Издателство на БАН, 1988. Т. 6.
6. Българска православна църква. Структура. Епархии. Великотърновска епархия. Храмове. – В: Българска патриаршия [онлайн]. [прегледан 10.03.2015]. http://bg-patriarshia.bg/index.php?file=turnovo_diocese_temples.xml
7. Вачев, Хитко. Църковният ансамбъл в Арбанаси. Варна: Славена, 2006. 124 с. 48 ил.
8. Ганчев, Стефан. Свищов (Принос за историята му). Фототипно издание. предг. Рашко Иванов. Свищов: МФ „Алеко Константинов“, 1996. 444 с.
9. Гарабетян, Елза. Православни храмове в община Горна Оряховица. Горна Оряховица: Орфей, 2013. 300 с.
10. Гео Мап ЕООД. Община Елена. Municipality of Elena. [1:50000]. – В: Туристическа информация град Елена [онлайн]. [прегледан 04.05.2015]. http://visit.elena.bg/images/files/walking_map.pdf
11. Григорий Цамблак. Похвално слово за Евтимий. – В: Стара българска литература. София: Български писател, 1982. Т. 2, с. 215-235.
12. Димитров, Иван Желев. Християнското поклонничество – теория и практика. – В: Духовна култура. София: Синодално издателство, 2001, год. LXXXI, кн. 3, с. 1-11.
13. Динева, Валентина. Софийската Мала Света гора. Манастирите около София. София: Медиатама, 2007. 356 с. ISBN 978-954-91805-2-7.
14. Евтимий Търновски. Похвално слово за Йоан Поливотски. – В: Стара българска литература. София: Български писател, 1982, Т. 2, с. 150-164.

15. Евтимий Търновски. Похвално слово за Михаил Воин. – В: Стара българска литература. София: Български писател, 1982, Т. 2. с. 164-171.
16. Екология и култура. – В: Туристическо дружество Академик – ВТУ [онлайн]. [прегледан 25.03.2015]. http://www.td-akademik.com/cult_projects.php
17. Жеков, Ал. Н. Единъ свѣтилникъ в миналото. Царският и патриаршески манастиръ „Св. Троица” при Търново и великитѣ му основатели прелодобни Теодосий Търновски и патриархъ Евтимий. Кратък исторически очеркъ. София: 1936. 104 с.
18. Загорски, Ив. Манастирите във Велико-Търновската епархия. Историко-стопански бележки. предг. В.Търновски митрополит Софроний. София: 1947. 100 с.
19. История на Велико Търново. София: Издателство на Отечествения фронт, 1986. Т. 1.
20. Каранешевъ, Недѣлко. История на Общежителния Манастир „Св. Преображение Господне” при гр. В.Търново. В.Търново: 1927. 143 с.
21. Културните коридори на Югоизточна Европа [онлайн]. [прегледан 12.03.2015]. <http://www.seecorridors.eu>
22. Кръстев, Тодор. Историческите територии: интеграционно поле за култура и туризъм. – В: Културно наследство: образование – наука – опазване, интегрирани в туризма (Heritage: Esprit) [онлайн]. Варна: LiterNet, 2009. ISBN 978-954-304-355-2. [прегледан 19.02.2015]. http://litenet.bg/publish25/t_krystev/istoricheski.htm
23. Лозанова, Л. Ученици и туристи изградиха параклис „Свето Богоявление”. – В: Борба. Велико Търново: 17 май 2007, бр. 94 (3681), год. XVI, с. 8.
24. Миневъ, Димо. Градъ Лѣсковецъ. Минало, сегашно състояние и дейци. Исторически и стопански приноси. Варна: 1944. 361 с.
25. Минчев, Хр. Исторически Дряновски манастир. Две бележити годишнини. I. 100 години на църквата Св. Архангел Михаил. 1845-1945. II. 70 години от Дряновската епопея. 1876-1946. Свищов: Дряновски манастир, 1946. 68 с.
26. Налбантова, Елена. История на Катедралния храм „Рождество Пресветия Богородици”. Велико Търново: Военно издателство, 2009. 182 с. ISBN 978-954-509-421-7.
27. Овчаров, Тодор. Българските манастири XII - XVII в. Велико Търново: Фабер, 2004. 136 с. ISBN 954-775-380-0.
28. Овчаров, Тодор. Шемшево. Селищна монография. Велико Търново: Фабер, 2003. 180 с. ISBN 954-775-251-0.
29. Опознавателен поклоннически пътеуказател към духовните светилища в Софийското светогорие. Манастири, енорийски храмове, параклиси, оброчища. съст. Желязко Тодоров, Зорница Костадинова. София: Синодално издателство, 2011. 260 с. ISBN 978-954-8398-66-4.
30. Петропавловският манастир – средище на духовен живот. Велико Търново: Университетско издателство, 1992. 164 с. ISBN 954-524-012-1.
31. Пространно житие на Ромил Видински от Григорий Доброписец. – В: Стара българска литература. София: Български писател, 1986, Т. 4, с. 468-491.
32. Пространно житие на Теодосий Търновски от патриарх Калист. – В: Стара българска литература. София: Български писател, 1986, Т. 4, с. 443-468.
33. Пжтеводителъ на гр. В.Търново и околността му. В.Търново: В.Търновското туристко дружество „Трапезица”, 1907. 93 с.
34. Речник на българския език. София: Издателство на БАН, 1981. Т. 3.
35. Радев, Иван. Девическият манастир „Св. Пантелеймон” в село Присово. Велико Търново: Фабер, 2005. 136 с. ISBN 954-775-409-2.
36. Радев, Иван. История на Велико Търново XVIII – XIX век. библиография от Живка Радева. Велико Търново: Слово, 2000. 840 с. ISBN 954-439-674-8.

37. Радков, Ради, Пети Доневи. Свищов. Културно-исторически забележителности. Велико Търново: Абагар, 2007. 190 с. ISBN 978-954-427-746-8.
38. Робов, Мирко. Манастирът на Теодосий Търновски при Килифарево – история на проучванията. – В: Теодосиеви четения. 640 години от успението на преп. Теодосий Търновски. 27 ноември 2003 г. Килифаревски манастир „Рождество Богородично“. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2005, с. 169-190. ISBN 954-524-451-8.
39. Русев, Иван, Георги Ковачев. Манастирската общност Света гора Сливенска и районът ѝ през XII-XVII в. второ прер. и доп. изд. Велико Търново: Фабер, 2011. 228 с. ISBN 978-954-400-480-4.
40. Славов, Васил, Христо Медникаров, Петко Петков. Храмовете в Еленска духовна околия. Елена: ЕТ „МиС – Христов“, 2002. 304 с. ISBN 954-8217-12-0.
41. Софийски светогорски маршрути. Културно-туристическа карта. [1:100 000]. авт. на текста Ира Ценева, Стефан Савов. карт. обр. КартПроект ООД. Сдружение „Евро-български културен център“, 2011.
42. Станевъ, Никола. История на Търновската Предбалканска котловина. Селата Присово, Пчелище, Церова Кория, Къпиново, Миндя, Мариино, Плаково, Голъманигъ, Килифарево и Дебелец. Съ 129 образа. Велико Търново: 1942. 320 с.
43. Стоилов, Красимир. С Колесницата на Слънцето из Родопската Света гора. Асеновградските параклиси – култ и календар. София: 1997. 112 с.
44. Темелски, Христо. Батошевски девически манастир „Въведение Пресвятия Богородици“. София: Синева, 2002. 32 с. ISBN 954-9983-22-6.
45. Темелски, Христо. Батошевски мъжки манастир „Успение Пресвятия Богородици“. София: Синева, 2006. 176 с. ISBN 978-954-9983-60-9.
46. Темелски, Христо. Великотърновските манастири в националноосвободителната борба. Исторически очерци. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1992. 277 с.
47. Темелски, Христо. Кондика на Плаковския манастир „Св. Илия“. – В: Из църковното ни минало. Сборник с подбрани студии и статии. София: Синева, 2009. Т. 2, с. 238-262. ISBN 978-954-9983-80-7.
48. Темелски, Христо. Соколският манастир „Св. Успение Богородично“ край Габрово. Велико Търново: Фабер, 2004. 124 с. ISBN 954-775-341-X.
49. Туристическо дружество „Трапезица 1902“ Велико Търново [онлайн]. [прегледан 20.03.2015]. <http://www.trapezitca1902.com>
50. Цоневъ, Звезделинъ. Манастиритъ и стариннитъ църкви въ Арбанаси. предг. Знеполски Еп. Софроний В. Търново: Св. Търновска Митрополия, 1934. 38 с.
51. Цонев, Стефан. Великотърновски исторически манастири. ДИ „Септември“, 1981. 36 с.

Научната конференция **„КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО: ОПАЗВАНЕ, ПРЕДСТАВЯНЕ, ДИГИТАЛИЗАЦИЯ” (KIN2014)**, посветена на 145-годишнината от създаването на Българската академия на науките, се проведе в зала „Европа” на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий” през месец ноември 2014 г. На откриването на конференцията приветствия поднесоха зам. ректорът на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий” проф. д-р Петко Ст. Петков, главният координатор на регионалните академични центрове чл.-кор. Димитър Димитров и акад. Ячко Иванов. Конференцията включваше специална докторантска сесия с участието на млади учени и докторанти.

В рамките на конференцията се откри изложба **„Разрушение и съзидание”**, представяща резултати от проекта за цифровизация на архитектурното творчество на Уста Кольо Фичето.

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО: ОПАЗВАНЕ, ПРЕДСТАВЯНЕ, ДИГИТАЛИЗАЦИЯ

ТОМ 1, 2015

<http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Народна библиотека „П. Р. Славейков”

ISSN 2367-8038